

نقش مادر در تربیت نسل قرآنی از منظر آیات و روایات

فریبا طارمی^۱

چکیده

خداوند متعال بقا و گسترش نسل بشر را از طریق قرار مکین یعنی وجود مادر قرار داده است. به همین جهت هر آنچه که نیاز رشد و تربیت فرزند می‌باشد را در وجود او نهاده هست. هدف از نگارش این مقاله آن است که مادران از نقش خطیری که در تربیت فرزندان‌شان و نسل قرآنی دارند آگاهی یابند ضرورت پرداختن به این مسئله آن است که در جامعه‌ی کنونی به دلیل فاصله گرفتن سبک‌های تربیتی با سبک تربیتی قرآن و اهل بیت هر روزه افراد از سمت و سوی حفظ و تدبر در قرآن دور می‌شوند محقق در این مقاله به روش کتابخانه‌ای و با ماهیت توصیفی به بیان نقشی که مادر در تربیت نسل قرآنی دارد می‌پردازد و دست آورد این پژوهش آن است که یکی از مهم‌ترین نقش‌های مادران مطابق تعالیم خداوند در کتابش قرآن کریم و سخنان اهل بیت عصمت و طهارت فرزندان‌شان را به گونه‌ای تربیت نمایند که فرزندان‌شان و در پی آن نسل‌شان قرآنی تربیت شوند و پیرو و حامل قرآن کریم گردند. محقق در این نوشتار به نقش مادر در تربیت نسل قرآنی قبل و بعد از تولد می‌پردازد.

کلیدواژه: فرزند، تربیت، نسل قرآنی.

1. طلبه سطح دو حوزه علمیه ایمانیه

مقدمه

بارزترین و والاترین نقشی که در کلام وحیانی قرآن، برای زنان ترسیم و مورد ستایش قرار گرفته شده نقش مادری و عهده‌داری تربیت فرزندان از سوی آنان است. زنان به حکم طبیعت و دستگاه آفرینش در سه نقش طبیعی ابراز وجود می‌کنند: نقش دختری، نقش همسری و نقش مادری. از میان این سه نقش آنچه جایگاه و منزلت ویژه و شایسته به زن می‌دهد، منزلت و جایگاه مادری است.

ضرورت پرداختن به این مسئله وجود مفاسد اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی است که از مشکلات مهم جوامع امروزی به شمار می‌رود که جوامع اسلامی نیز از این بلایا در امان نمانده‌اند و با تلاش روز افزون دشمنان، روز به روز این مفاسد گسترش بیشتری یافته‌است، اهمیت پرداختن به این عنوان نیز به دلیل آن است که شیعیان اعتقادشان بر این است که اگر افراد جامعه، پیرو قرآن کریم باشند و به دستورهای آن عمل کنند، مفاسد از جامعه دور می‌گردد که این، همان نتیجه نقش مادران در تربیت فرزند و نسل قرآنی و اهل بیتی‌شان است. ازاین رو، آشنا کردن مادران با نقشی که می‌توانند در این زمینه داشته باشند از هر چیزی با اهمیت تر است.

با توجه به جست‌وجوهای انجام شده در این زمینه می‌توان به کتاب‌هایی چون: (الف) نقش مادر در تربیت دینی فرزندان از سیدمجتبی حسینی نژاد نویسنده در این کتاب دستورات دینی که مادران می‌توانند از بدو تولد برای فرزندان استفاده نمایند را بیان نموده‌است. (ب) تربیت فرزند از حبیب‌الله فرحزاد نویسنده در این کتاب اصول تربیتی که در دین مبین اسلام بیان شده‌است را به نگارش در آورده‌است. و مقالاتی چون: (الف) نقش مادر در تربیت فرزند از زینب برجی نویسنده در این مقاله در پی پاسخ به این سوال است که در خانواده چه کسی نقش اساسی‌تری در امر تربیت فرزندان دارد.

وجه تمایز موارد کار شده در این زمینه با مقاله‌ی پیش رو آن است که محقق در این مقاله از میان نقش‌های گوناگونی که یک مادر در مقابل فرزندان دارد مسئله‌ی تربیت قرآنی را انتخاب نموده که یک مادر برای تربیت نسل قرآنی قبل و بعد از تولد فرزندش چه نقش‌هایی را می‌تواند ایفا نماید.

مفهوم‌شناسی

تربیت در لغت: تربیت واژه‌ای عربی و مصدر باب تفعیل است در لغت عربی به معنای نمو، پروردن و پرورش دادن است.¹ راغب در مفردات پیرامون واژه‌ی تربیت گفته است: «الرب فی الاصل التریبه و هو إنشاء الشیء حالا فحالا إلی حد التمام» «رب در اصل به معنای تربیت و پرورش است، یعنی ایجاد کردن حالتی پس از حالت دیگر در چیزی تا به حد نهایی و تمام خود برسد»² و در لغت فارسی به معنای پروردن³ ادب و اخلاق را به کسی آموختن⁴ پرورش دادن⁵ در اصطلاح تربیت ایجاد کردن تغییرات مطلوب در کسی یا متربی و نیز به رفتارهای مناسب و مطابق با آداب و سنت‌های هر جامعه گویند.⁶ و یا فرآیند کمک به فرد تربیت‌پذیر برای ایجاد تغییر تدریجی در گستره زمان، در یکی از ساحت‌های بدنی، ذهنی، روحی و رفتاری اوست که به واسطه عامل انسانی دیگر برای دستیابی وی به کمال و شکوفاسازی استعدادها یا بازدارندگی و اصلاح صفات و رفتارهای او است.⁷ از منظر شهید مطهری تربیت عبارت است از: «پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت درآوردن و پروردن بنابراین با صنعت ساختن به معنی اینکه شیء یا اشیایی را تحت یک نوع پیراستن‌ها و آراستن‌ها قرار می‌دهند و یا اجزاء و اشیایی را با هم ترکیب می‌کنند و نظمی میانشان برقرار می‌سازند، متفاوت است».⁸

1. ابن منظور، لسان العرب، ج 4، ص 193

2. راغب، مفردات، ص 336

3- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج 3، ص 254

4- معین، فرهنگ معین، ج 2، ص 125

5- عمید، فرهنگ عمید، ج 2، ص 369

6- انواری، فرهنگ بزرگ سخن، ج 7، ص 6985

7- اعرافی، فقه التریبه، ج 1، ص 28

8 - مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ص 56

مادر در لغت: مادر لغت به معنای: مام، والده و زن فرزنددار آورده شده است.^۱ در اصطلاح، مادر کسی است که پرورش فرزندان را در دوران بارداری و پس از آن بر عهده دارد و در انجام این امر بدون هیچ چشم داشت مادی یا معنوی کوشاست.^۲

نقش مادر در تربیت نسل قرآنی از منظر آیات و روایات

خداوند در قرآن کریم خانواده را مقدس ترین بنا معرفی نموده است و همواره جوانان را اعم از دختر و پسر به ازدواج و تشکیل خانواده امر نموده است و نیز در میان تعلیمات قرآنی به خوبی مشخص است که در میان اعضای خانواده مادر از مهم ترین و والاترین جایگاه برخوردار است زیرا شیر مادر بهترین غذای کودک و آغوش مادر بهترین جایگاه برای تربیت و پرورش کودکان شناخته می شود. بر پای بست همین نگرش، بارزترین و والاترین نقشی که در کلام وحیانی قرآن، برای زنان ترسیم و مورد ستایش قرار گرفته شده نقش مادری و عهده داری تربیت فرزندان از سوی آنان است.^۳

از وظایف اصلی و اولیه والدین خصوصاً مادران، آن است که فرزندان خود را با قرآن به صورت روخوانی، تجوید و آشنایی با معارف آن آشنا کنند. گاهی والدین نسبت به آشنایی فرزندان با قرآن بی تفاوتند ولی برای آموزش های دیگر اهتمام عجیبی دارند در حالی که قرآن راه رستگاری را آموزش می دهد. تنها معجزه ای که درحال حاضر از پیامبران در اختیار بشر قرار دارد قرآن کریم است، قرآن وسیله هدایت انسان از ظلمت به سوی نور است. آموزش قرآن کودکان یکی از حقوقی است که برگردن والدین می باشد. کودکانی که از اول با آشنایی نسبت به خدا و با فراگیری کتاب آسمانی تربیت می شوند، اراده ای قوی دارند و نتایج درخشان ایمان و انس با قرآن، از خلال گفتار و رفتارشان به خوبی مشهود است.^۴

1 - عمید، فرهنگ عمید، ج 6، ص 369

2 - کوثر بلاگ <https://narjes-s3.kowsarblog.ir/>

3. هاشمی، قرآن و نقش تربیتی مادر در خانواده، ص 8

4. ضرورت آشنایی و آموزش قرآن در تربیت کودکان <https://namnak.com/p14476>

به این داستان بنگرید تا ببینید نخستین معلم محمد حسین طباطبایی پدیده قرنی عصر حاضر کیست؟ مادر سید محمد حسین طباطبایی (علم الهدی) معمولاً او را با خود به جلسات حفظی که اداره برگزار می کرد می برد، در سن 2.5 سالگی پدرش دریافت که محمد حسین با خود آیاتی از قرآن را زمزمه می کند، لذا با فراست دریافت که او استعداد و آمادگی لازم برای حفظ قرآن را دارد و زمزمه آیاتی از جزء 30 به خاطر حضور او در جلسات حفظ قرآن به همراه مادرش بوده، آیاتی را که شاگردان حفظ کرده و در جلسه تحویل می دادند شنیده و حفظ کرده است. پس به صورت منسجم حفظ قرآن را با او شروع کرد و نتیجه ای بسیار عالی از موقع شناسی خود در استعدادیابی کودکش به دست آورد که اکنون اثرات آن در داخل و خارج کشور باعث رونق بخشیدن به محافل حفظ قرآن شده است.¹

بنابراین مادران که زمان بیشتری را با فرزندان شان سپری می کنند می توانند محیط را برای کودک قرآنی کنند و منتظر باشند تا او پیشقدم شود به طور حتمی پرورش فرزندان قرآنی سبب تربیت نسل قرآنی در آینده نیز می گردد زیرا فرزندى که طعم شیرین قرآن را چشید و قرآن با گوشت و پوستش آمیخته شد فرزندان را نیز قرآنی تربیت می نماید. در ادامه به نقش مادران در تربیت نسل قرآنی قبل و بعد از تولد فرزند مورد بررسی قرار می گیرد.

1- نقش مادران در تربیت نسل قرآنی قبل از تولد فرزند

هر خانمی قبل از آن که به مقام و جایگاه مادری برسد لازم است از خویش سوال کند که خواهان چه نوع فرزندانى است؟ پس اگر خواهان داشتن فرزندانى قرآنى است که از دامان آنان تا قیامت نسلى قرآنى به ارمغان آورد پس لازم است از قبل، انعقاد نطفه از نظر روحى و یا به عبارتى از بعد معنوى بیشتر از قبل بر احوال خویش نظارت داشته باشند و آنچه که لازم است را کسب نمایند در ادامه به صورت مختصر به دو مورد از نقش های مادران در تربیت نسل قرآنی قبل از تولد فرزند پرداخته می شود.

1-1- نقش ایمان و خدا باوری مادر

1. همان

روایت نام پدر بیان شده و حقوق یاد شده برعهده او گذاشته شده است، ولی این وظیفه به او منحصر نیست، بلکه مادر نیز در قبال آموزش و تربیت فرزند مسئولیت دارد. دلیل این امر روایات دیگری است که آموزش و تربیت را وظیفه والدین؛ هم پدر و هم مادر می داند. رسول خدا (ص) در این باره می فرماید: «وَالْمَرْءُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ بَعْلِهَا وَوَلَدِهِ وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُمْ»^۱ «زن، نگهبان و سرپرست خانه شوهر و فرزندش و مسئول حفظ و تربیت آنهاست.» در این حدیث مسئولیت تربیت فرزند به مادر داده شده و بیانگر آن است که مادر نیز همانند پدر، وظیفه تعلیم و تربیت کودک را برعهده دارد. امام صادق (ع) از رسول خدا (ص) نقل می فرماید: «رَحِمَ اللَّهُ وَالِدَيْنِ أَعَانَا وَلَدَهُمَا عَلَى بَرِّهِمَا» «خداوند رحمت کند پدر و مادری را که به نیکی فرزند خود کمک کنند.»^۲ علی (ع) نیز در حدیثی می فرماید: «عَلِّمُوا صِبْيَانَكُمْ مِنْ عِلْمِنَا مَا يَنْفَعُهُمُ اللَّهُ بِهِ»^۳ «از معارف ما آنچه برای فرزندان سودمند است، به آنان بیاموزید» بنا بر آنچه گفته شد، خطاب های مطلق در آیات و روایات اگرچه در صیغه مذکر باشد، زن و مرد را در برمی گیرد و بسیاری از تکالیف مشترک به همین شکل در قرآن و سنت بیان شده است. بر این اساس، مادر همانند پدر مسئول آموزش قرآن به فرزند است و باید به این وظیفه اش عمل کند. آموزش قرآن، اعم از خواندن، فهم معارف و درک حقایق آن در درجه اول اهمیت قرار دارد و کودک از نخستین روزهای آموزش باید با عبارت ها و آموزه های قرآنی آشنا گردد. نقش مادر در این زمینه بیش از دیگران است. وی می تواند به فرزندش قرآن بیاموزد و او را بر اساس آموزه های قرآنی پرورش دهد.^۴

بنابراینچه گذشت تربیت نسل قرآنی مهم ترین عامل ایجاد کننده ی آن مادر است و مادر نیز بدون برنامه ریزی و ایجاد زمینه ها در خود و خانواده و فرزندانش نمی تواند این مهم را حاصل نماید.

1. مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، ج 3، ح 20

2. حرعاملی، وسائل الشیعه، ج 15، باب 86

3. همان

4. حسینی نژاد، پژوهشنامه تربیت دینی فرزندان، ص 84

نتیجه گیری

بنابر آنچه گذشت از وظایف اصلی و اولیه والدین خصوصاً مادران، آن است که فرزندان خود را با قرآن به صورت روخوانی، تجوید و آشنایی با معارف آن آشنا کنند. گاهی والدین نسبت به آشنایی فرزندان با قرآن بی تفاوتند ولی برای آموزش های دیگر اهتمام عجیبی دارند در حالی که قرآن راه رستگاری را آموزش می دهد. پرداختن به این امر نیاز به فراهم نمودن مقدماتی قبل و بعد از تولد فرزندان دارد قبل از تولد لازم است تا مزین به صفت ایمان و خداباوری باشند و به تاثیر لقمه ای که میخورند نیز آگاه باشند خصوصاً در دوران بارداری نقش اعتقادات و یا به عبارت بهتر ایمان و خداباوری یک خانمی که قرار است در جایگاه مادری قرار گیرد تاثیر بسیاری بر سرنوشت و عاقبت بخیری فرزندان و نسلی و ذره اش دارد و در دوران بارداری نیز تاثیر گذاری اعمال و رفتار مادران بر فرزند بیشتر از سایر موارد دیگر است از همین رو در آموزه های دینی بدین موارد پرداخته شده است و این مادران هستند که با انتخاب خویش سرنوشت فرزندان و نسلشان را رقم می زنند. بعد از تولد هم انتخاب نمودن نام شایسته و با ایجاد فضای معنوی در خانه زمینه ی تربیت قرآنی را فراهم نمایند در خانواده ها پدران که اکثراً در بیرون از خانه مشغول هستند و مادران زمان بیشتری را در منزل سپری می نمایند لذا مدیریت فضای معنوی داخل خانه با مادران است فرزندان هم از بدو تولد دارای فطرت پاکی هستند پس از فضای معنوی تاثیر پذیری بالایی دارند و این گونه فرزندان و نسلی قرآنی تربیت خواهند شد.

منابع

✽قرآن کریم

- 1) ابن شعبه، حرانی، تحف العقول عن آل الرسول، موسسه فرهنگی دارالحدیث، چاپ پنجم، 1393ه.ش
- 2) ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، (ترجمه جعفر بهاء الدین) تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ اول، 1385ه.ش
- 3) اعرافی، علیرضا، فقه التریبه، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، تهران، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، چاپ سوم، 1388ه.ش
- 4) انواری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، تهران، سخن، چاپ اول، 1381ه.ش
- 5) احسانی، محمد، نقش مادران در تربیت دینی فرزندان، تهران، دین و رسانه، چاپ اول، 1387ه.ش
- 6) تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم، (ترجمه انصاری قمی)، موسسه فرهنگی دارالحدیث، چاپ هشتم، 1395ه.ش
- 7) جعفری، یعقوب، تفسیر کوثر، 6جلد، موسسه انتشارات هجرت - ایران - قم، چاپ: 1، 1376 ه.ش.
- 8) جوادی آملی، عبدالله، زن در آیینه‌ی جلال و جمال، قم، اسراء، چاپ دوازدهم، 1385ه.ش
- 9) حسینی نژاد، سید مجتبی، پژوهشنامه تربیت دینی فرزندان، اثر قلم، چاپ اول، 1400ه.ش
- 10) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، چاپ پنجم، 1377ه.ش
- 11) راغب اصفهانی؛ حسین مفردات الفاظ القرآن، تهران، ذوی القربی، چاپ سوم، 1383ه.ش

- 12) طباطبائی، محمدحسین، زن در قرآن، قم، مرکز نشر هاجر (وابسته به مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران)، چاپ اول، 1396 ه.ش
- 13) ، ، ترجمه تفسیر المیزان، (ترجمه مکارم شیرازی)، جامعه مدرسین
- 14) عمید، حسن، فرهنگ عمید، امیرکبیر، تهران، چاپ سوم، 1386 ه.ش
- 15) فلسفی، محمدتقی، کودک از نظر وراثت و تربیت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ پانزدهم، 1395 ه.ش
- 16) قربانی، زین العابدین، اخلاق تعلیم و تربیت، قم، انصاریان، چاپ اول، 1374 ه.ش
- 17) قمی، عباس، سفینه البحار، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ چهارم، 1396 ه.ش
- 18) مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، موسسه انتشاراتی حسینی اصل، چاپ سوم، 1399 ه.ش
- 19) معین، محمد، فرهنگ معین، تهران، زرین، چاپ سوم، 1386 ه.ش
- 20) مطهری، علیرضا، تعلیم و تربیت در اسلام، قم، صدرا، چاپ بیست و هفتم، 1375 ه.ش
- 21) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه ، 10 چاپ، 1371 ه.ش
- 22) نوری همدانی، جایگاه بانوان در اسلام، قم، موسسه تحقیقاتی مهدی موعود (عج)، 1382 ه.ش

*مقالات

- 1) قرآن و نقش تربیتی مادر در خانواده از حسین هاشمی منتشر شده در مجله قرآنی پژوهش های قرآنی 1386 شماره 49 و 50 ویژه نامه قرآن و خانواده

***سایت ها**

1) کوثر بلاگ [/https://narjes-s3.kowsarblog.ir/](https://narjes-s3.kowsarblog.ir/)

2) سایت نمناک <https://namnak.com/.p63090>

3) سایت نمناک، ضرورت آشنایی و آموزش قرآن در تربیت کودکان
<https://namnak.com/.p14476>